

İNSAN HAKLARI AÇISINDAN “DÜNYA PROBLEMLERİ”*

İoanna KUÇURADI**

İnsan hakları konusuna –çiğnenmelerine, yaşanmamalarına– bugün “dünya problemleri” arasında bir problem olarak bakılmakta; insan hakları gelişme/kalkınma, barış-silahlanma yarışı-silahsızlanma, çevre kirliliği, bazı doğal kaynakların bazı bölgelerde tükenmeye yüz tutması, ırkçılık gibi insanlık olarak yüzyüze geldiğimiz sorunlardan b i r tanesi sayılmaktadır. Dolayısıyla bu gibi “dünya problemleri” –ırkçılık, okumayazma bilmeme gibi bir-ikisinin dışında–, gerek düşünce alanında ele alınırken, gerekse çeşitli düzenlemeler yapılırken, çoğu zaman bu problemler ile insan hakları arasında bir ilgi kurulmamaktadır.

Buna karşılık, son yıllarda, insan hakları olarak kabul edilenlerin sayısında bir enflasyon göze çarpıyor. Birçok problemin yanına ‘hak’ sözcüğü eklenerek, “yeni yeni” insan haklarından, örneğin “gelişme hakkı”, “barış içinde yaşama hakkı”, “temiz bir çevrede yaşama hakkı” gibi haklardan sözediliyor.

Böylece bugün insan hakları, teorik düşünce alanında, hâlâ, oldukça karışık bir konu; eyleme yönelik düşüncede ise önemli, ama nereye yerleştirileceği pek belli olmayan, bu nedenle de siyasal sömürüye açık, dolayısıyla korkulur bir konu olarak duruyor. Yaşamdaki çiğnenmelerine, yapılanlarda-edilenlerde gözardı edilmelerine ise dünya ülkeleri televizyonlarında her gün, her akşam tanıklık ediyor, kimi zaman da bunları deneyimlerimizle öğreniyoruz.

Teorik alandaki bu karışıklık, sık sık söylediğim gibi, insan hakları kavramlarının ve mevcut koşullarda gerektirdiklerinin araştırılması, felsefenin işi olduğu halde; felsefeyle uğraşanların bu konuya yeterince –teo-

* Türkiye Felsefe Kurumu tarafından 7-10 Temmuz 1986 günlerinde, Ankara’da düzenlenen “Dünya Problemleri Karşısında Felsefe” konulu uluslararası seminerde sunulan ve aynı başlıklı kitapta yayımlanan bildiridir (Yay. haz. İoanna Kuçuradi, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara 1988, s. 58-72).

** Türkiye Felsefe Kurumu Başkanı

2 İnsan Hakları Açısından “Dünya Problemleri”

rik olarak etkili olacak derecede– eğilmemiş olmalarından ileri geliyor; dolayısıyla bu konuda az da olsa yapılan çalışmalar, genel olarak insan haklarını etkileyen işlerle uğraşanlara ulaşmıyor, hatta, felsefenin bu konulara bir katkısı olabileceği, bu çevrelerde ancak yeni yeni akla gelmeye başlıyor.

Felsefede insan haklarının hâlâ yeterince araştırılmamasının ana nedeni, bana, günümüzde yaygın epistemolojik görüşlerin özelliği olduğu görünüyor. Bu görüşlerin –: çeşitli dalbudaklarıyla mantıksal empirizmin ve marksizmin bilgi görüşlerinin–, böyle bir konuyu ele almaya elverişli olmaması, felsefe çevrelerinde bile temel haklara, hâlâ, bilgisel temelden yoksun “kabuller” gözüyle bakılmasına; dolayısıyla farklı bir epistemolojik görüşe dayanarak yapılan çalışmaların getirebildiği açıklığın pek farkına varılmamasına neden oluyor. (Fazla profesyonel olan bu konu üzerinde burada durmayacağım.)

Ne var ki, bu açıklık eksikliği, maddî-manevî çıkarların egemen olduğu dünyamızda, önemli olumsuz sonuçlar yaratıyor: a) ulusal düzeyde, çıkarılan –ya da çıkarılamayan– bazı yasaların ve yapılan bazı düzenlemelerin bir tür temel haklara (benim “dolaylı korunan haklar” dediğim haklara¹) zarar veren etkileri nasıl doğurduklarının farkına varılmamasına; uluslararası düzeyde ise, alınan bazı kararların –söz gelişi ekonomik kararların– endüstrileşmemiş ülkelerin, bazan da endüstrileşmiş ülkelerin insanların bu haklarına ilişkin yaratacağı sonuçların hesaba katılmamasına ve bu sonuçlar ortaya çıkmaya başladıktan sonra, bıçak kemiğe dayanmadıkça, görülmemesine neden oluyor; b) başka bir tür temel haklar konusunda ise (benim “doğrudan doğruya korunan haklar” dediğim haklarda²) bu açıklık eksikliği, ulusal düzeyde bu hakların korunmasını olanaksız kılan düzenlemelere; uluslararası düzeyde de, insan hakları çiğnemelerini savunabilmeye, devletlerin kendi kamburlarına bakmadan başka devletlerin kamburlarından söz etmeye, ya da UNESCO’nun “İkinci Orta Vadeli Plân”ının bir yerinde³ dile getirildiği gibi, “genellikle, bazı eylem-

¹ Bu ayırım için bak.: İoanna Kuçuradi, “Felsefe ve İnsan Hakları”, *İnsan Haklarının Felsefî Temelleri*, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara 1982, s. 51-52; veya “Felsefe ve Sosyal Adaletsizlik”, *Atatürk ve Hukuk*, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara 1981, s. 327-328.

² *Ibid.*

³ 1984-89 Orta Vadeli Plan Taslağı, UNESCO, Paris 1982, par. 65.

lere karşı hoşnutsuzluk gösterenlerin, aynı derecede ciddi olan başka eylemleri –bunlardan sorumlu olan rejimler onların dünya görüşünü ya da çıkarlarını paylaştıkları için– önemsememe eğilimini göstermelerine” neden oluyor.

Başka bir deyişle, insan haklarındaki kavramsal açıklık eksikliği, “dünya problemleri” konusunda a) bu problemler ile temel haklar arasındaki ilginin çok defa görülebilmesini engelliyor: söz gelişi o) çekilen sıkıntılardan dolayı farkına varılmış problemlerin doğru değerlendirilmesini zorlaştırıyor; öyle ki, hernekadar

bir bütün olarak dünyanın şu andaki ve gelecekteki durumuna ilişkin etüdlere, son birkaç yılda [çok artmışsa da]... olan biteni nesnel bir şekilde anlamak daha da zorlaşmış bulunuyor⁴;

ya da oo) çekilen sıkıntıların temelindeki problemin teşhisi yapılmıyor ve dünya insanlarında, özellikle genç insanlarda çaresizlik duygusu gitgide yaygınlaşıyor.

b) Bu kavramsal karışıklık, “dünya problemleri” ile temel haklar arasındaki ilginin görülmesini engellemekle kalmıyor; daha da önemlisi, teşhis edilmiş olan böyle problemler karşısında çıkar yol olarak düşünülen yollar, yeni “dünya problemleri”nin ortaya çıkmasına neden oluyor: ulusal politikaların ana amacı olarak gelişme/kalkınma, bana bunun tipik bir örneği olarak görünüyor; başka tipik bir örneği de “güvenlik” adına yapılanlar olsa gerek.

Ben burada, dayandığım ve dünya problemleri ile temel haklar arasında olan ilginin görülmesini sağlayan kavramsal çerçeveyi şu anda dile getirmeden; bugün “dünya problemi” s a y ı l m a y a n bir dünya problemi aracılığıyla, bugün “dünya problemi” s a y ı l a n iki özlemi gerçekleştirme çabalarının yarattığı dünya problemleri i l e temel insan hakları arasındaki ilgiyi göstermeye çalışacağım. Başka bir deyişle: bugün mevcut devletlerin çoğunun, h u k u k s a l b i r i n s a n k u r u m u olarak devletin varoluş amacına aykırı düşmeleri olgusu aracılığıyla, “gelişme” ve “barış”ı gerçekleştirme çabalarının yarattığı bazı olgular ile temel insan hakları arasındaki ilgiyi göstermeye çalışacağım ve bundan çıkabilecek sonuçlardan bir-ikisine işaret edeceğim.

⁴ *Ibid.* Par. 6.

4 İnsan Hakları Açısından “Dünya Problemleri”

*

İkinci Dünya Savaşı, yüzyılımızın tarihinde önemli bir dönüm noktası oluşturuyor. Bu savaştan çıkan ülkelerin insanları (Birleşmiş Milletleri oluşturmuş ülkelerin insanları)

yaşadıkları süre içinde iki defa insanlığı dile gelmez acılara boğmuş olan savaşın musibetinden gelecek kuşakları kurtarmaya; temel insan haklarına, insan kişisinin onur ve değerine olan inançlarını... yeniden ifade etmeye; ... adaletin ortaya çıkmasını sağlayabilecek koşulların kurulmasına; toplumsal ilerlemeyi ve daha geniş özgürlük içinde daha iyi bir yaşam düzeyi sağlamaya,

koru ve yoksunluktan kurtulmuş bir dünya yaratmaya kararlı olarak, “bu amaçlar için çabalarını birleştirmeye” karar vermiş ve kırk yıl önce Birleşmiş Milletler Örgütünü kurmuştur.

Bu amaçlar için çabalarını birleştirme kararının, bazılarını birbirine karşı paktlar imzalamaktan, bloklar oluşturmaktan alıkoymadığı bu “milletler” –şimdiki adıyla da “uluslararası topluluk”–, yoksullukla savaşma, toplumsal ilerlemeyi ve daha iyi bir yaşam düzeyi sağlama yolu olarak, ‘gelişme’ (*development*) kelimesiyle dile gelen ideali getirmiştir. Dünya ülkelerinin ulusal politikalarının ana amacı olarak konan bu fikir, aynı zamanda, dünya ülkelerinin “gelişmiş” ve “az gelişmiş” ya da “gelişmekte olan” ülkeler olarak sınıflandırılmasını da birlikte getirmiştir.

Bu bölümlemede gelişmişliğin ölçütü olarak millî gelirin yüksekliği ve endüstrileşmiş olma kullanıldığından, “gelişmekte olan” ülkeler kategorisine giren ülkelerde millî geliri artırma ve endüstrileşme ulusal politikalarının ana amacı –diğer herşeyi ona bağımlı kıldıkları amaç haline getirilmiş; endüstrileşmiş ülkelerin çoğunda ise “gelişme”-“ilerleme”, endüstriyel üretimi niceliksel artırmada birbiriyle yarışma –nerdeyse her şeyi ona bağımlı kıldıkları bir yarışma– şeklini almıştır.

Ne var ki, birkaç onyıllık deneyimler, yani ulusal politikaların ana amacı olarak bu “gelişmeler”in, gerek “gelişmiş olan” ülkelerde, gerekse Üçüncü Dünya ülkelerinde yarattığı bazı sonuçlar (bugün “dünya problemleri” denen problemler arasında yer alan olgular), başka etkenlerle de birleşen bu gelişme fikrinin ülkeleri çıkmaz bir yola sürüklediğini görmek için, sanırım, yeterli görünüyor. Kör kadı bile görebilir bu sonuçları.

İşte, ilerlemenin, yoksulluktan kurtulmanın ve adaleti sağlamanın yolu olarak getirilen, benimsenen ve bir sabit fikir haline geldiği için, bugün hâlâ vazgeçilemeyen, herşeye rağmen bel bağlanan bu fikir, amaç olarak konurken ondan beklenenlere ters düşen sonuçlar –: bugün yüzyüze geldiğimiz dünya problemlerinin önemli bir kısmını– yaratmıştır.

Gelişmiş denen ülkelerin çoğunda, hep daha fazla teknolojik ilerleme ve üretim yarışması, mevcut doğal kaynakların başıboş kullanımına, dolayısıyla tükenmeye yüz tutmasına, çevre kirliliğine, nükleer enerji tehdidine, bunlardan başka da beklenmedik birçok toplumsal sorunların (yabancı işçi sorunları, alkolizmin-narkotik kullanımının yayılması, marjinal grupların oluşması gibi toplumsal sorunların) ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Üçüncü Dünya ülkelerinin birçoğunda ise gelişme fikri, millî gelirdede görülen hafif bir artış sağlamışsa da, sosyal adaletsizliğin pekişmesine –şu anda mevcut “yok”ların eşitçe dağıtılmamasına– ve başka etkenlerle birlikte bu pekişmeden doğan siyasal sonuçlara yol açmıştır. UNESCO’nun daha önce sözünü ettiğim, 1982’de kaleme alınmış belgesinde, bu durum ya da “dünya problemi” şu şekilde dile getiriliyor:

Üçüncü Dünyada nüfusun geniş bir kısmı, çok defa, ilerlemenin sağladığı nimetlerin hiçbirisinden yararlanamıyor ve küçük ya da büyük şehirler ... karadan koparılmış çağdaşlık adaları gibidir.⁵

Dünyada içme suyuna ulaşamayan insanların, kaba bir hesapla, 1 milyar 300 milyon olduğu, bu belgede verilen çarpıcı sayılardan biridir. Endüstrileşme ve teknolojik gelişme sabit fikri, bazı Üçüncü Dünya ülkelerinde, ş u a n d a y a ş a y a n ve o ülkeler günün birinde endüstrileştiği zaman belki de artık hayatta olmayacak insanların bazı temel haklarının korunmasına yönelik basit önlemler alma olanağı üzerine eğilmeyi bile engelleyebiliyor. Bir Güney-Doğu Afrika ülkesinden bir dost, şöyle bir örnek vermişti bana: ülkesinde öyle bir bölge vardır ki, insanlar, tarlalarına gidip gelmek için en az 6-7 saat yürümek ve ürünlerini sırtlarında taşımak zorundadırlar. Ülkedeki ekonomik sıkıntılardan makineli araçların getirilemediği ve at-katır gibi hayvanların bulunmadığı bu ülkede böyle hayvanların yetiştirilmesi ve şimdilik taşımada ve toprağı sürmede

6 İnsan Hakları Açısından “Dünya Problemleri”

kullanılmaları akla bile gelmemiş. Bunu akla getirmiş Batılı bir bilim adamının böyle bir önerisi ise, o ülkeyi geri bırakmak için düşünülmüş bir yol olarak değerlendirilmiş ülkede.

“Gelişme” fikrinin dünya düzeyinde yarattığı bir olgu da UNESCO’nun aynı belgesinde şu cümleyle dile getirilmiştir:

1979 yılında dünyanın brüt ürününün yarısından biraz fazlası, yalnızca dört endüstrileşmiş ülkenin elinde bulunuyordu ve 1980de endüstrileşmiş, pazar ekonomisine sahip ülkelerde kişi başına bu gelir 10.660 dolar iken, az gelirli denem ülkelerde yalnızca 250 dolardı, ya da kırkiki defa daha az.⁶

Üç ayrı açıdan seçtiğim bu “spot’larla işaret etmeğe çalıştığım şudur: ulusal düzeyde ve dünya düzeyinde adaletsizliği kaldırmak için düşünülmüş olan yol –ulusal politikaların ana amacı olarak gelişme ve bununla ilgili olarak zengin ülkelere yoksul ülkelere yapılan “yardım”–, her bir duruma bir bütün olarak bakıldığında görüldüğü gibi, adaletsizliğin artmasına yol açmıştır: pekaz insanın “çağdaşlık adaları”nda yaşamasını sağlamasına karşılık, bu ülkelerdeki hızlı nüfus artışıyla birlikte, daha çok sayıda insanın bazı temel haklarını yaşayamamasına yol açmıştır.

Neden böyle olmuştur? Neden adaletsizliği kaldırmak için düşünülmüş yol, adaletsizliğin pekişmesine neden olmuştur? Nasıl’ı bir yana...

Sanırım, bunun temelinde, bugün yaygın olan devlet anlayışı –devleti “kendi başına bir varlık” olarak gören, iktidarla eşleştiren ve yarar ile çıkar arasındaki farkı hesaba katmadan, kendi başına bir varlık olarak devletin çıkarlarını yurttaşların yalnız çıkarlarından değil, yararlarından da üstün tutan anlayış– bulunmaktadır. Ve sanırım ki, birkaç yüzyıldan beri empirik olarak oluşmuş ve hukuksal bir insan kurumu olarak devletin amaçlarının farkında olmayan bu devlet anlayışı, bugün daha temelde olan bir dünya problemini oluşturmaktadır: yani bugün girilmiş birçok çıkmazın –ayrı ayrı nedenleri de olan birçok çıkmazın– temel ortak nedenini (olgusal nedenini) oluşturmaktadır.

Bunun farkına varmak, dolayısıyla hukuksal bir insan kurumu olarak devletin amaçlarının ve bugünkü koşullara göre içeriği belirlenmiş

⁵ *Ibid.*, par. 19.

⁶ *Ibid.*, par. 19.

adaletle (adalet fikriyle) ilgisinin farkında olmak; zaten deneysel olarak da çıkmazı görülmüş gelişmeci politikaların neden çıkmaza girmiş olduğunu görmemizi sağlamakla kalmaz, aynı zamanda çıkar yol arayışlarına da ışık tutabilir. Veya: gelişme teriminden vazgeçemeyen Batı dünyasının bugün kendi çıkmazı karşısında çıkar yol olarak önerdiği ve “gelişmeye kültürel boyut getirmek” şeklinde ifade ettiği, sonra da anlamının “gelişmenin merkezine insanı koymak” olduğunu belirttiği istemin, bugünkü koşullarda ve bugünkü felsefi değer bilgimizle pratikte içeriğini belirlemek olanağını da sağlar.

*

Bu yaygın devlet anlayışı ile bugün mevcut adaletsizlik arasında nasıl bir ilginin olduğuna bakalım.

Genel olarak hak çiğnemeleri veya hakların gözardı edilmesiyle ilgili olan adaletsizliğin, bugün çeşitli ülkelerde nasıl ortaya çıktığına baktarsak, onun, o ülkelerde devletin a) yurttaşların bir tür temel haklarının (kişi dokunulmazlığı, özel hayatın gizliliği gibi doğrudan doğruya korunan temel haklarının) birçoğunu veya bazılarını yasal güvence altına almamış olması, ya da almış olduğu halde buna ters düşen yasalar çıkarması veya kendi organlarıyla bunları çiğnemesi; b) yurttaşların başka bir tür temel haklarının (sağlık, eğitim gibi dolaylı korunan haklarının) içinde bulunulan koşullarda g e r e k t i r d i k l e r i n i , yurttaşların büyük ya da küçük bir kısmı için yerine getirememesi; ve c) bu iki tür hak gözardı edildiği-çiğnendiği zaman, ilgili organlarıyla etkili bir şekilde müdahale etmemesi ve bu gibi şekillerde ortaya çıktığını görürüz. (Hukuk dilinde “hukuk devleti” ve “sosyal devlet”, bu şekillerde ortaya çıkan adaletsizliğe karşı getirilmiş istemlerdir.)

Başka bir deyişle: bugün genel olarak adaletsizlik –ve bu arada gelişmeci politikaların pekiştirdiği sosyal adaletsizlik–, birçok devletin, bugün, hukuksal bir insan kurumu olarak devletin amaçlarını yerine getirmemesi ya da getirememesi sonucu ortaya çıkan bir durumdur.

Ne var ki, bugün yalnızca siyasal bir kurum olarak görülen devlet, herşeyden önce bir i n s a n k u r u m u d u r ; yani temelini, toplumsal kurumlar gibi tarihsel koşulların özelliğinde değil, insanın varlık koşullarında (biopsişik bir varlık, toplumsal bir varlık, kendine istemler getiren bir varlık v.b. olmasında) bulur. Bu özelliği, devleti, kuruluş amaçları ve

8 İnsan Hakları Açısından “Dünya Problemleri”

işlevleri aynı şey demek olan toplumsal kurumlardan ayırır. Bu temeli de, devletin bir insan kurumu olarak amaçlarını belirler. Bu amaçlar a) gruplar halinde yaşayan insanlar arasında şu veya bu şekilde kendiliğinden kurulan toplumsal ilişkileri –: hak-ödev ya da rol ilişkilerini– hukuk ilişkilerine çevirmek, yani adalet fikrine dayanan ilişkilere çevirmek ve b) kamuyu –: bir grupta herkesin ve herbirinin olan herşeyi– adalet fikrine dayanarak işletmektir. Bu amaç açısından devlet bir hukuk kurumu dur. Doğal olarak olan bitene adalet fikrinin gerektirdiklerini katmak için kurulan bir kurumdur devlet.

Şimdi, bugün mevcut bir durum olarak karşımıza çıktığı şekliyle adaletsizlikten hareket ederek, adalet fikrini: kişilerin temel haklarının yaşanmasının sağlanması, ya da bu hakların mevcut koşullarda gerektirdiklerinin ülkeler düzeyinde ya da dünya düzeyinde yerine getirilmesi istemi şeklinde içeriklendirirsek; hukuksal bir insan kurumu olarak devletin işlevleri konusunda şu sonucu çıkarabiliriz: hukuksal bir insan kurumu olarak devletin amacına uygun “kurulan” (yani anayasası oluşturulan) ve işleyen bir devletin, bugün iki ana işlevinden söz edilebilir: yurttaşlarının temel haklarının güvence altına alınmasını ve yaşanabilmesini sağlamak. Aynı zamanda yurttaşlarının insan olarak olanaklarını geliştirebilmelerinin koşullarını sağlamak anlamına da gelen bu iki işlevin bugünkü koşullarda “açılması”, bir devletin (ve her devletin) işleri bakımından görevlerini de belirler. (Siyasetin işi, böyle görevleri yerine getirmek olsa gerek.)

Ve denebilir ki, temel insan haklarının korunmasını sağlamayı temele almadan yapılan her anayasa ve bu haklarla ilgi kurulmadan çıkarılan her yasa, kurulan her kurum ve kuruluş, pozitif hukuku kötüye kullanmak olur; bu koşullarda temel hakları korumayı ana amaç olarak koymayan her ulusal politikanın da, er ya da geç doğurduğu bazı sonuçlarla çıkmaza girmesi beklenebilir.

İnsan hakları açısından bakıldığında bu dünya problemi karşısında bugün çıkar bir yola girebilmek: a) yaygın ve örgün eğitimde –özellikle kamu görevleri için hazırlanan programlarda– insan hakları eğitimine yer vermeye, b) kendi başına bir varlık olarak devlet anlayışıyla bağdaşabilen “insan haklarına saygılı devlet” kavramı yerine “insan haklarına

dayalı devlet” kavramını yaygınlaştırmaya, c) temel insan haklarının mevcut koşullarda korunmasını sağlamayı ulusal politikaların ana amacı –yani her yapılan-edileni sürekli olarak belirleyen amaç – haline getirmeye bağlı görünüyor.

Bu son söylediğim, yoksul ülkelerin ekonomik gelişmeyi bir kenara atmaları gerektiği anlamına gelmez; yalnızca ana amaç olmaktan çıkarmalarının uygun olacağı demektir. Zengin ülkeler içinse bu, ekonomik ilerleme yarışı yerine, muhakkak yarışmak istiyorlarsa, yarışacakları başka bir konu –insan haklarının korunmasını sağlamakla ilgili bir konu– bulmaları demektir.

Bu söylediklerim ise, bugünkü durumda, kişi başına millî gelirin yüksekliğini –hatta endüstrileşmiş olmayı– “gelişmişliğin” ölçütü olmaktan çıkarmak demektir. Ama insanlık olarak bu sabit fikrimizden vazgeçmek istemiyorsak, ona başka bir içerik kazandırmak uygun olur: ülkelerin gelişmişliğini, yurttaşlarının temel haklarını fiilen ne kadar güvence altına aldıklarıyla ve yaşanmasını ne kadar sağladıklarıyla ölçmek uygun olur.

*

Buraya kadar sözünü ettiklerim, ulusal politikaların ana amacı olarak ekonomik gelişmenin bizi karşı karşıya getirdiği “dünya problemi” demeti idi.

Bu demet içinde yer alan bir olgu daha vardır: dünya düzeyinde adaletsizlik terimiyle anılan dünyadaki az sayıda ülkede yurttaşların çoğunun dolaylı korunan temel haklarının insan onuruna yakışır derecenin çok üstünde “korunması”⁷, ama dünya ülkelerinin çoğunda yurttaşların çoğunun bu haklarının çok az korunması ya da hiç korunmaması olgusu (ya da dünya problemi).

Bu probleme de genellikle yalnızca ekonomik bir olgu olarak bakılmakta; dolayısıyla dünyaya yeni bir ekonomik düzen getirmekle ve zengin ülkelerin yoksul ülkelere ekonomik yardım yapmasıyla –çok defa borç verme şeklinde gerçekleştirilen ekonomik yardım yapmasıyla– bu problemlerin çözülebileceği düşünülmektedir.

⁷ Bu ülkelerin bazılarında kedi bakımevleri bile vardır!...

10 İnsan Hakları Açısından “Dünya Problemleri”

Ne var ki, yoksul ülkelere bu ekonomik “yardım”ı yapan zengin ülkelerin, genellikle, kendi ekonomik çıkarlarını en yüksek derecede korumada en ufak fedakârlığı yapmaya yanaşmadıklarını, yaptıkları “yardım”ın ise kendi ekonomik ve özellikle siyasal çıkarlarına göre yüksek faizle “borç verme” olduğunu görüyoruz. Daha insanca kaygılar taşıyan bazı uluslararası ekonomik yardım projeleri ise –Kuzey-Güney diyaloguyla olduğu gibi–, yardımı alan ülkelerdeki toplumsal sorunlar doğru değerlendirilmediğinden, o ülkelerdeki sosyal adaletsizliği pekiştiriyor. Bu durum, bu ülkelerin bazılarında neredeyse çözümsüz bir hal almak üzeredir.

“Gelişmekte olan” ülkelere “acil yardım”a ilişkin Brandt raporlarını değerlendirirken Paul Trappe⁸, çeşitli Üçüncü Dünya ülkelerinin durumunun, sayısal verilere de dayanarak yaptığı kapsamlı analizinden sonra, bu ülkelere otuz yıldır yapıldığı şekliyle yardımların, bu ülkelerde daha önce olmayan sınıf karşıtlıklarını nasıl yarattığını ortaya koyuyor; ve bu ülkelerdeki toplumsal durumu hesaba katmadan yapılacak her yardımın, onlarda şu anda mevcut kargaşayı –“Gordion düğümünü”– tamamen çözülmez hale getireceğini, dolayısıyla “çokların çektiği sıkıntıların, çoklara ulaşmadığı için toplumsal durumu kaotik hale getiren yardımlara ve yardım yükümlülüğü duymaya yol açacak şekilde sunulmaması gerektiği” sonucuna varıyor.

Olguların analizini yaparak dış yardım ile ilişkisinde gelişme sorununu aydınlatmaya çalışan ve bu analize dayanarak öneriler yapan Trappe’ye karşılık Odera Oruka, “Global Etik Yükümlülük” başlıklı ilgi çekici çalışmasında, “gelişmekte olan” ülkelere yardım sorununu ilkelerle iri a ç ı s ı n d a n aydınlatmaya çalışmakta ve bu yardımın üç ilkeye göre yapıldığına dikkati çekmektedir. Bu ülkelere de: uluslararası ticaret yasası, tarihî düzeltme (yani kolonizasyon döneminde verilen zararları giderme) ve uluslararası hayırseverlik adımı vermektedir. İlki, yoksul ülkelerin, acil ihtiyaçlarını karşılamak için, uzun vadede kendi zararlarına olan koşullar kabul etmek zorunda kalmaları sonucunu yaratıyor. İkincisi, yoksul ülkelere “yardım”ın sadece kolonileri olmuş ülkelerin bir yükümlülüğü olarak görülmesine yol açacak niteliktedir. Üçüncüsü ise, veren

⁸ Bak.: Trappe, Paul: *Entwicklungssoziologie*, herausgegeben und eingeleitet von Hans Werner Debrunner; Social Strategies-Monographs on Sociology and Social Policy, ed.: Paul Trappe, vol. 12, Basel 1984, s. 3-16.

ülkeleri, kendilerini üstün, alan ülkeleri aşağı görmeye götürmekte; alanları ise, kendilerine acımaya, verenlere karşı da tepki duymaya götürmektedir. Ve şu düşünceyi dile getiriyor Odera Oruka:

Bolluk içinde olan ulusları yoksul uluslara, insanlığa karşı kayıtsız şartsız ahlâksal bir ödev olarak yardım etmekle etik olarak yükümlü kılacak ve yoksul ulusların, kendilerine karşı acıma duymadan böyle bir yardımı almalarını sağlayacak bir ilkeye ihtiyacımız vardır. Böyle bir ilke, aynı zamanda, ulusal egemenlik ve ulusların eşitliği ilkelerini askıya almadan, uluslararası ilişkilerde “millî üstünlüğü” [başkalarına karşı] kullanmayı gereksiz kılmaya da yardımcı olmalıdır⁹.

Bu ilkeye de “bir bütün olarak dünyaya karşı (global) etik yükümlülük” der ve bundan, dünya insanların temel ihtiyaçlarını en az derecede karşılamalarını sağlama yükümlülüğünü anlar.

Ben burada bu ilkeyi, insan haklarıyla ilgisinde biraz daha açmak, dolayısıyla insan haklarının korunmasını dünya politikalarının çizilmesinde de amaç olarak koymanın ve ölçüt olarak kullanmanın, –ister üstlenilsin, ister üstlenilmesin– neden bir yükümlülük olduğunu göstermek istiyorum.

Bunu göstermek, temel insan haklarının dile getirdiği, insanlara ilişkin istemlerin-gereklerin kaynaklandığı yeri –bilgisel temelini– göstermek demektir.

Burada çok özetle şöyle dile getirebilirim bu yeri: temel insan hakları idesinin kaynağı, tür olarak insanın bazı yapısal olanaklarının değerinin bilgisi dir: Edison’u elektriği bulmaya, Saint-Exupéry’yi *Küçük Prens*’i yazmaya ve yarattıkları nimetlerden bugün yararlandığımız başka binlerce insanı yaptıklarını yapmaya götürmüş olanakların değerinin bilgisi. Bu, bir insanın ne olabileceğinin bilgisi ve bu olanakları bugüne kadar gerçekleştirmiş olanların insanlığa neleri sağlamış olduklarının ve bunların öneminin bilgisidir. Bu bilgi, bir yandan insanın bu yapısal olanaklarını gerçekleştirebilmenin önkoşullarını her insan için sağlama gerekliliğini birlikte getiri-

⁹ “The Right to Self-Preservation and a Global Ethical Obligation”, The World Federation of Future Studies tarafından San Jose’de (Costa Rica) 9-14 Aralık 1984’te düzenlenen konferansa sunduğu bildiriden.

12 İnsan Hakları Açısından “Dünya Problemleri”

yor; çünkü bir bütün olarak dünyaya baktığımızda, insanların çoğunun içinde bulunduğu koşulların bu olanağı sağlayacak koşullar olmadığını görüyoruz. Diğer yandan ise, bu bilgi, ona sahip olan her kişi için –yani insanın bu olanaklarını ve değerini bilen her kişi için–, bu olanakların gerçekleşebilmesi için genel koşulları yaratmaya çalışma yükümlülüğünü getiriyor. Ama bu yükümlülüğü üstlenmek ve yüzyüze geldikleri durumlarda bunu taşımak (yani gerektirdiklerini yapmaya çalışmak), ancak insan olmanın açık bilincine sahip olanlarda gözleniyor –ilk önce kültürel, dinsel, millî ve bu gibi diğer grupsal özelliklerine sahip çıkanlarda değil.

Ne var ki, bu yükümlülüğü üstlenmek için sözünü ettiğim bilgi ve bilinç şartsa da, bunlar, belirli bir durumda –söz gelişi bugün yüzyüze olduğumuz bir dünya problemi karşısında– yapılması gerekeni ve bugün yapılabilecek olanı bulmak için yetmiyor; ayrıca olayları ve durumları doğru değerlendirmeyi bilmeyi ve bunu her durumda yapmayı denemeyi gerektiriyor.

Dünya düzeyindeki adaletsizlik olgusu karşısında çıkar yol, temel insan haklarının korunmasını dünya politikasının yönlendiricisi yapmak görünüyor. Bugün yaşayan insanların yarısından fazlasının temel haklarının en az derecede bile korunmadığı dünyamızda, bu en az korumayı sağlayabilecek bir dünya düzenini kurmaya yönelmek, şu anda genellikle izlenen ve tasarlanan ekonomi politikalarından, galiba, özce farklı yollar düşünmeyi –bir bütün olarak dünya içinde ülkelerin özel koşullarını hesaba katarak düşünmeyi– gerektiriyor.

İnsan haklarını şu anda dünya politikasının yönlendiricisi yapabilmek, oldukça düşük bir olasılık olarak görünüyor. Ama bu problemle ilgili olarak –diğer problemlerle de ilgili olan– yapılabilecek bir şey vardır bugün: dünya ülkelerinde eğitimin ana amaçları olarak, insan olma bilincini kazandırmayı ve doğru değerlendirme yapabilmeyi öğretmeyi koymak. Bu, olanaklı görünüyor.

*

Buraya kadar bir göz attığımız dünya problemleri demeti, daha çok, ulusal düzeyde ve dünya düzeyinde ekonomik ilişkilerin düzenlenme ve yürütülme biçimleri sonucu ortaya çıkan problemlerdi. Bun-

lar, ortak olgusal nedeni, görebildiğim kadarıyla, yaygın devlet anlayışı olan problemlerdir.

Bu demetten kopuk olmamakla birlikte bir başka dünya problemleri demeti, bugün, yine ulusal ve uluslararası düzeyde siyaset ilişkileri düzenleme ve yürütme tarzının sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu problemlerin temelinde bulunan ortak olgusal nedenin ise, bugün yaygın olan devlet anlayışından oluşmuş politika anlayışı olduğu görünüyor: politikayı, gruplararası çıkarları düzenleme olarak gören anlayış. Ne var ki, binbir görünümüne rağmen siyaset dünya problemleri, bugün, ayrı ayrı grup çıkarları arasındaki çatışma sonucu, ama aynı zamanda grup hakları ile grup çıkarları arasındaki çatışma sonucu çıkan sorunlar olarak görünüyor.

Yarar kavramından dikkatle ayırmamız gereken “çıkar” ise: en geniş anlamda başkasının temel haklarına ilişkin o koşullarda doğurduğu sonuçlar gözardı edilerek yapılan bir hesap sonucu, bu hesabı yapanın elde etmek istediği, hak ettiğinden fazla olan ve başkasından esilenidir.

“Barış”ı tehdit eden ya da savaşa yol açan, dünyadaki grup çıkarları çatışmasına karşı çıkar yol olarak “uluslararası anlayış ve işbirliği” fikri; hak-çıkar çatışmalarına karşı ise “grup hakları” –gruplara ilişkin istemler– getirilmiştir.

Kişi hakları olan insan hakları kavramsal açıklığa kavuşturulmadan getirilen “grup hakları” fikri ya da istemi, kendisi de, doğal olarak, bugün bulanık bir kavramdır, dolayısıyla çok yönlü kötüye kullanılmaya açık bir kavram.

Grup hakları (ya da *the rights of the peoples, collective rights* adıyla uluslararası belgelerde yer alan, üçü-dördü geçmeyen ve insan haklarıyla karıştırılan bu haklar) nasıl haklardır? Bu soruya cevap verebilmek için, grup haklarının hangi olgu karşısında getirildiğine bakalım:

Geçmişin –özellikle de eski ve yeni savaşların, kolonizasyonun, göçlerin ve başka olayların– oluşturduğu siyasal coğrafyada, farklı özelliklere sahip büyük ya da küçük insan grupları, farklı özelliklere sahip küçük ya da büyük gruplarla birlikte yaşamak –aynı devletin yurttaşları ya da aynı ülkenin insanları olarak birlikte yaşamak– zorunda kalmıştır,

14 İnsan Hakları Açısından “Dünya Problemleri”

bugün de kalmaktadırlar. Bu durum, yaygın devlet anlayışı ve bundan kaynaklanan siyaset anlayışıyla birlikte, iktidarda olan grupları, kendi binbir çeşit grupsal çıkarlarına göre politikalar –: farklı özelliklere sahip grupların temel haklarını ve gerektirdiklerini gözardı eden politikalar– izlemeye götürmüş ve götürmektedir. Başka bir deyişle: dünyanın birçok ülkesinde, iktidarda olan belirli özelliklere sahip grupların, iktidarda olmayan ve iktidarda olandan farklı özellikler taşıyan grupların, bu farklılıklarından dolayı, temel haklarını yaşamalarına doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak engel olmaları olgusu, grup hakları isteminin getirilmesine neden olmuştur.

Böylece “grup hakları” istemi bugün, dünyanın ş u a n d a k i ulusal ve uluslararası siyasal koşullarında, temel hakların bir gereği olarak –birçok devletin, hukuksal bir insan kurumu olarak devletin ana amaçlarına ters düşen politikalar izlemelerinin doğurduğu sonuçlar karşısında bir gereği olarak– görünüyor.

Mevcut koşullarda, temel hakların gerekleri ya da zorunlu sonuçları olan tek tek grup haklarına –ama ancak öyle olan grup haklarına– saygılı olmak zorundayız. Ne var ki, dünyanın birçok yerinde bu haklara saygı gösterilmediği bir olguysa da, bugün bu haklara saygı göstermenin izlediği yönün, bana, uzun vadede, temel insan haklarının dünyada daha iyi korunmasına götürecek bir yol olarak görünmediğini belirtmek isterim. Koloni-alizmin ve çok farklı ayrımcı politikaların yarattığı sıkıntılar, çeşitli grupları kendi bağımsız devletlerini kurmaya, uluslararası düzeyde de yeni yeni kültürel bloklaşmalara götürüyor.

Yeni kurulmuş birçok devlette ş unu görüyoruz ş u anda: bu devletler kurulduktan bir süre sonra –yani birleştirici “ortak düşman” gittikten bir süre sonra–, bütün yurttaşların temel haklarını korumaya yönelmekten çok, yeni yeni iç bölünmelerin tuzağına düşüyor, dolayısıyla yine insan hakları gözardı ediliyor. Aynı yaygın devlet anlayışıyla kuruluyor bu devletler!...

Yaygın devlet kavramı kafalarda değişmedikçe ve uluslararası çabaların yöneldiği ortak amaç, dünyada insan haklarının korunması olmadıkça, siyasal birimleri artan dünyamızın ufkunda görünen, “b i r dünya” değil; blokçuluğun pekişmesi ve bu pekişmede, sayısı hızla artan dünya insanların –gitgide daha çoğunun– temel haklarını yaşamalarının zor-

laştığı “dünya lar”dır –insanı insan yapan olanakları gerçekleştirebilme ve geliştirebilmenin önkoşullarından çok uzak (belki de farklı ama hepsi uzak) olan koşulların olduğu “dünyalar”.

*

Dünyadaki uluslararası çıkar çatışmalarına karşı bugün düşünülen çıkar yollar: “uluslararası anlayış ve işbirliği” ile “silahsızlanma” motto-larıyla dile getirilmekte; bunların da bugün “dünya barış”ını korumanın yolları olduğu düşünülmektedir.

Ancak, silahsızlanması söz konusu olanlar kimlerdir? Ve istedikle-ri, barış mıdır?

Silahsızlanması söz konusu olanların dünyanın 160 ülkesi olmadığı, kimlerin olduğu bellidir. Durmayacağım bu konunun üzerinde. Ama silahsızlanma konferanslarının umut ışıklarını yakıp söndürmesinin yarattığı karamsarlıkta, unutulmuş –belki başka noktalarla birlikte– şu nokta da vardır: nükleer silahlanma yarışının ortaya çıkmasından ve bugün sürdürülmesinden kimlerin en başta sorumlu olduğu. Bu yarışın ortaya çıkmasının ve sürüp gitmesinin baş sorumlusu, dünün ve bugünün politikacılarından çok, onlara bu yarış –bu soğuk savaş– yürütebilmelerini sağlamış ve bugün de sağlayan bilim adamlarıdır: bir insan etkinliği olarak bilimi, amacından –yanılarak ya da kandırılarak veya başka nedenlerden dolayı– saptıran bilim adamları.

Bugün yapılan bilimsel araştırmaların enaz dörtte birinin askerî amaçlar ve silah geliştirmek için yapıldığı; bu araştırmalarda çalışan bilim adamı ve mühendisin 400.000 ile 500.000 arasında olduğu hesap ediliyor.¹⁰

Kaynağına bakılırsa –yani nasıl olanaklı kılındığına bakılırsa–, güvenlik adına sürdürülen bu yarışın girdiği kısır çemberi çatlatmaya çalışmak, en başta bu yarışı sürdüren ülkelerin ilgili bilim adamlarının, silah yapma ve geliştirme çalışmaları yapmayı birlikte reddetme ve birikmiş olanları yok etme yollarını bulabilmek için birlikte çalışmaları yolunu açmaya çalışması demektir. İlgili uluslararası bilim kuruluşlarının –isterlerse– açabilecekleri bir yol gibi görünüyor bu yol.

¹⁰ 1984-89 Orta Vadeli Plân Taslağı, UNESCO, Paris 1982, par. 55.

16 İnsan Hakları Açısından “Dünya Problemleri”

“Dünya barışı” denilen konunun, nükleer silahlara sahip olan ve yarışanların silahsızlanması konusu olarak görülmesi, dünya barışı ve genellikle barış ile insan hakları arasındaki ilginin görülmesini zorlaştırıyor; “barışın korunması”nın ise “sıcak bir savaşın önlenmesi” olarak anlaşılmasına yol açıyor.

Bugün bir “dünya savaşı” ilân edebilecek durumda olanlar tarafından sürdürülen “barış çalışmaları”, Kant’ın aynı isteme nesnesine sahip olanlar arasındaki “uyum” konusunda dediklerini anımsatıyor: “Bu yolla ortaya çıkan uyum, bir taşlamada betimlenen, birbirini perişan etmekte olan bir karı kocanın ruh uyumuna benzer: Ne olağanüstü bir uyum! Kocanın istediği neyse, odur karısının da istediği”; ya da Kral I. Franz’ın İmparator V. Karl’a bağlılık bildirisi üzerine anlatılana benzer: “Kardeşim Karl ne istiyorsa (yani Milano’yu), ben de onu istiyorum!”¹¹ demiş, Kant’ın aktardığına göre!

Ancak nedir barış? Yirmibeş yüzyıl önce Sokrates’in çağdaşlarına öğretmeye çalıştığı şu doğruyu: bir şeyin ne olduğunu bilmeden (ve bu arada bir idenin, bir fikrin “pozitiv” içeriğini belirlemeden), o şeyle ilgili olarak sorulacak başka herhangi bir sorunun bilgisel olarak yanıtlanamayacağını, söylenecek herşeyin tersinin de ileri sürülebileceğini unutmamak gerekir.

İçinde bulunduğumuz Barış Yılında “barış nedir?” sorusunu yanıtlamayı denememiz gerekiyor.

Ben kendi denememi, burada dile getireyim:

Kavramsal düzeyde barış, savaşın görelî kavramıdır. Gerçekliğe baktığımızda, olan biten (olup bitmiş) savaflara baktığımızda ise, her savaş, birçok alt olaylardan oluşan bir olaydır: belirli bir zamanda “başlıyor” –ilân ediliyor–, bir süre –birkaç saat ya da yıllarca– sürüyor ve bitiyor.

Tarihsel boyutlar içinde bakıldığında olaylar olarak karşımıza çıkan savaflara insan dünyasının bir olgusu olarak bakıldığında, savaş: aynı şeyle ilgilerinde (örneğin I. Franz ile V. Karl’ın Milano’yla ilgilerinde) iki tarafın oluşması, karşı karşıya gelmesi ve herbirinin o şeyle

¹¹ *Pratik Aklın Eleştirisi/Kritik der praktischen Vernunft*, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara 1980, s. 32.

ilgili istediğini gerçekleştirmek üzere diğer tarafı saf dışı etme çabasında başlattığı ve bir süre sürdürdüğü, sınır tanımayan eylemlerin ve olayların yarattığı durumdur, ya da koşullar bütünüdür.

Kavramsal düzeyde savaşın göreceli kavramı olmakla birlikte barış, genellikle onun tersi olan bir durum değildir. Ama ne olduğunu gerçekliğe bakarak –savaşla ilgili yapılabildiği gibi, yani tek tek “barışlara” bakarak– belirleyemeyiz barışı: savaşlar gibi, barışlar görmüyoruz gerçeklikte.

Ne var ki, savaş olgusuna bakarak, barışın, felsefe terminolojisi-ndeki anlamıyla “negativ” kavramını edinebiliriz: hangi özellikleri taşımayan koşullar bütünü olduğunu söyleyebiliriz. İnsan dünyasının bir olgusu olarak savaştan hareket ederek, barışın “negativ” kavramı şöyle dile getirilebilir: barış, aynı şekilde ilgililerinde iki taraf yaratmayan –yapısı gereği, aynı şekilde ilgili olanların karşı karşıya gelmelerine neden olmayan– bir koşullar bütünüdür: kuruluş ve işleyişi, ilkelerinden dolayı, karşı karşıya gelmelerine kendisi neden olmayan bir düzen ya da durumdur.

Böyle bir düzen ya da koşullar bütünü olarak düşünüldüğünde barış, bir hukuk durumu ya da hukukun egemen olduğu durumdur.

İçinde yaşadığımız tarihsel anda, negativ özellikli bu koşullar bütünü “pozitiv” olarak nasıl belirleyebiliriz? Ya da: ülkeler ve dünya düzeyinde barışın kavramlarının içeriğini (“pozitiv” kavramlarını) ne şekilde dile getirebiliriz?

Sanırım, ülkeler düzeyinde barış –ya da “iç barış”–, bugün, bir ülkede toplumsal özgürlüğün (toplumsal özgürlük fikrinin) var kılınmış olması durumuna verebileceğimiz addır. Şöyle ki:

Diğer özgürlük türleriyle ilgisinde toplumsal özgürlüğe baktığımızda, toplumsal özgürlük bir fikir, bir düşünce olarak karşımıza çıkıyor¹²: bir ülkede toplumsal ilişkilerin, o anda orada yaşayan kişilerde insanın değerinin –insanı insan yapan olanakların– korunmasını sağlaya-

¹² Bu ayırım için bak. “Bir Değer Sorunu Olarak Özgürlük”, *Çağın Olayları Arasında*, Şiir-Tiyatro Yayınları, Ankara 1980, s. 53-58; veya “Freedom and Social Freedom”, *Freedom, Progress and Society*, Delhi 1986, s. 153-160.

18 İnsan Hakları Açısından “Dünya Problemleri”

bilecek şekilde düzenlenmesi gerektiği; toplumsal ilişkilerin, kişilerin değer bilgisi tarafından da belirlenebilmesini sağlayabilecek şekilde düzenlenmesi gerektirir. Çünkü bu düzenlemeleri yapanlar –yasaları, yönetmelikleri çıkarırlar (pozitif hukuku oluşturanlar) ve yürütenler– kişilerdir; kişiler de bunu, değer bilgisi ve değer korumaya yönelik ilkelerle yapabilirler, başka motiflerle de –kendi çıkarları ya da kendilerinin saydıkları çıkarlar başta olmak üzere başka motiflerle de– yapabilirler; nitekim yapıyorlar da.

Toplumsal ilişkilerin düzenlenmesine ilişkin, bugün insanlık olarak sahip olduğumuz, değer korumaya yönelik en temel ilkeler, temel insan hakları dediğimiz ilkelerdir. Bu haklar bir ülkede yasal güvence altına alındıklarında, toplumsal özgürlük kavramının içeriğini oluşturan özgürlükler olur ve da özgürlüklere dönüşürler.

Böylece denebilir ki, temel insan haklarını dile getiren ilkeler yasal güvence altına alınarak, istemleri bir ülkede yerine getirilebiliyorsa; yani bir ülkede çıkarılan bütün yasalarla, kurulan kurum ve kuruluşlarla, o ülkenin koşullarında bütün yurttaşların temel haklarının eşit ve onurlu bir şekilde korunma olanağı sürekli sağlanıyorsa, o ülkede toplumsal özgürlük vardır demektir. İşte böyle bir koşullar bütününe ya da duruma barış adını verebiliriz, sanırım.

Çağımızın bir olgusu –hatta dünya problemi adını verebileceğimiz bir olgu–, temel kişi haklarının birçoğunun, dünya ülkelerinin çoğunda yasal güvence altına alındığı halde –ismen anayasalarında yer aldığı halde– hayatta, yurttaşların küçük ya da büyük bir kısmının bunları yaşayamamasıdır. Bu da çeşitli çatışmalara –iç savaşlara kadar gidebilen çatışmalara– yol açıyor.

İşte barış, temel insan haklarının yalnızca hukuka girmesiyle değil; bir ülkede, onlarla dile getirilen istemlerin gerektirdiklerinin yerine getirilmesiyle –: toplumsal özgürlüğün sürekli var kılınmasıyla– yaratılan durum olsa gerek –temel hakların sık sık kâğıtta kalmadığı durum.

İçinde bulunduğumuz Barış Yılında, her ülkenin insanlarının, özellikle de kamu ve devlet görevlilerinin, kendi ülkelerindeki koşullar bütünü, böyle bir barış kavramıyla gözden geçirmeleri ve bu koşullar bütünü oluşmasındaki kendi paylarını belirlemeleri, barış çalışmalarına ya-

pabilecekleri bir katkı gibi görünüyor.

*

Burada ortaya koyduğum barış kavramına dayanarak “dünya barışı”nın bir bütün olarak dünyada nasıl bir koşullar bütünü olabileceğini, burada dillendirmeme gerek yok sanırım. Herbiriniz yapabilir bu çıkarımı. Ayrıca bu barış kavramına dayanarak bu koşulları dillendirmek, bugün, yaygın karamsarlığı pekiştirmekten başka bir işe yaramaz.

Ne var ki, böyle bir barış kavramıyla bugün “dünya barışı” için yapılan çalışmalara baktığımızda –en azından bugüne kadar gerçekleştirilmiş olanlara baktığımızda– bu kavram şu gibi noktaları görmemizi sağlıyor:

a) Yapılmış çalışmalar, I. Franz ve V. Karl gibi, i k i s i de Milano’nun peşinde olanların, birbirini silahlarla saf dışı etmeye girişmeyi önleme çabaları olarak görünüyor. Bunlara “barış çalışmaları” değil, “bir savaşın patlamasını önleme çabaları” demek daha doğru olur.

b) Böyle bir barış kavramıyla baktığımızda, b u g ü n s u n u l - d u ğ u Ő e k l i y l e , yani silahsızlanma sorunuyla ilgi kurularak ele alınan “dünya barışı”, bir dünya problemi olarak değil; ancak bugün yarattığı bazı sonuçlar ve daha sonra doğurabileceği sonuçlar bakımından dünya ülkelerinin birçoğunu dolaylı olarak i l g i l e n d i r e n , ama sadece “iki dünyanın” b u r u n b u r u n a geldiği bir problem olarak görünüyor.

c) Böyle bir barış kavramıyla baktığımızda, “dünya barışı çalışmaları” ancak: bütün dünya ülkeleri insanların, hepsinin temel haklarını –her i k i t ü r ü y l e t e m e l h a k l a r ı n ı – yaşayabilme olanaklarını sağlayacak koşulların yaratılmasına katkıda bulunmayı amaç edinen ve bunu yaparken bu haklardan herhangi birini gözardı etmeyen-çiğnemeyen çalışmalara denebilir, sanırım.

d) Bu barış kavramıyla baktığımızda, dünyamızda bugün böyle çalışmaların da yapıldığını görüyoruz¹³. Ne var ki, bunlara “barış çalışmaları” henüz denmiyor.

*

¹³ Dünya Sağlık Örgütü’nün çalışmaları buna bir örnektir.

20 *İnsan Hakları Açısından “Dünya Problemleri”*

Dünya problemlerine Felsefeyle baktığımızda, hangisine bakarsak bakalım, hepsi, insan haklarıyla ilgili görünüyor.

Ne var ki, bunu görebilmek, insan haklarının ne olduğunu, dolayısıyla niçin korunmaları gerektiğine ilişkin açık bilgiye sahip olmaya bağlı görünüyor.

Ama bu bilgiyle, insan haklarının korunmasını bütün politikaların ana amacı olarak koymak, bugün bunu çeşitli düzeylerde yapabilecek olanların insan olma bilincine –bugünkü dünya koşullarında, ona sahip olanların iş başında sık sık elini kolunu bağlayan bu bilince– sahip olmalarına bağlı görünüyor.*
